

DOI 10.33111/vz_kneu.43.26.02.15.103.109
ISSN printed: 2415-850X; online: 2415-8518
УДК 336.71:28;
JEL classification: G21, G32

Мозговий Олег Миколайович

доктор економічних наук, професор,
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана
професор кафедри міжнародних фінансів,
Київ, Україна
e-mail: o.mozgovyy@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6752-4816>

Юркевич Оксана Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана
доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу,
Київ, Україна
e-mail: oksana_yurkevich@kneu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8172-0186>

Мозговий Данило Олегович

студент 4-го курсу освітньої програми «Міжнародна Економіка»,
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана
Київ, Україна
e-mail: dmozge@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-9702-0818>

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІСЛАМСЬКОГО БАНКІНГУ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ПАРАДИГМИ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

Mozghovyi Oleh

e-mail: o.mozgovyy@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6752-4816>

Yurkevych Oksana

e-mail: oksana_yurkevich@kneu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8172-0186>

Mozghovyi Danylo

e-mail: dmozge@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-9702-0818>

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL ANALYSIS OF ISLAMIC BANKING AS AN ALTERNATIVE PARADIGM OF FINANCIAL INTERMEDIATION

Анотація. В умовах посткризової трансформації світових фінансів та пошуку стійких моделей розвитку ісламський банкінг демонструє динамічне зростання, перетворившись на суттєвий елемент глобальної фінансової архітектури з активами понад 3 трлн дол. Його альтернативна парадигма, заснована на забороні лихварства та зв'язку з реальним сектором, привертає увагу дослідників і політиків. Незважаючи на зростання ролі ісламського банкінгу, його внутрішня логіка та конкурентні позиції часто розгляда-

ються фрагментарно. Відсутній системний аналіз, який би поєднував теоретичні засади, оцінку сильних і слабких сторін та їхнє втілення у фінансовій звітності для підтвердження якісної відмінності цієї моделі від конвенційної. Існуючі дослідження зосереджуються або на релігійно-правових аспектах, або на макроекономічному значенні ісламських фінансів. Поза увагою залишається комплексний структурно-функціональний аналіз, який демонструє, як доктринальні принципи (партнерство, заборона ріба) матеріалізуються в бізнес-процесах і структурі балансу. Метою статті є структурно-функціональний аналіз ісламського банкінгу як альтернативної парадигми фінансового посередництва через ідентифікацію його ключових особливостей, оцінку їхніх конкурентних позицій методом SWOT та моделювання структури балансу для виявлення фундаментальних відмінностей від традиційної моделі. У статті виокремлено три ключові особливості ісламського банкінгу: 1) партнерська модель фінансування (мушар'ака, мудар'аба), яка замінює боргові відносини; 2) система шаріатського нагляду як унікальний інститут корпоративного управління; 3) специфічна структура балансу з інвестиційними рахунками в пасивах та активами, пов'язаними з реальним сектором. Проведений SWOT-аналіз кожної з цих особливостей виявив їхні сильні сторони (стійкість до процентних шоків, висока довіра) та слабкості (операційна складність, обмежені інструменти ліквідності). Розроблена гіпотетична модель балансу та її порівняння з конвенційним банком довели, що ісламська модель функціонує за логікою «актив-партнерство-прибуток» на противагу логіці «борг-відсоток». Ісламський банкінг є не модифікацією, а альтернативною парадигмою фінансового посередництва. Його життєздатність забезпечується унікальним поєднанням партнерських відносин, релігійної легітимності та зв'язку з реальними активами, що відкриває перспективи для інтеграції його принципів у глобальний порядок денний сталого розвитку.

Ключові слова: Ісламський банкінг, Ісламські фінанси, Альтернативна фінансова система, Шаріатський нагляд, Партнерське фінансування, Структура балансу, Інвестиційні рахунки, Ризики ісламських банків, Парадигма фінансового посередництва

Abstract. In the context of the post-crisis transformation of global finance and the search for sustainable development models, Islamic banking demonstrates dynamic growth, becoming a significant element of the global financial architecture with assets exceeding USD 3 trillion. Its alternative paradigm, based on the prohibition of usury and a link with the real sector, attracts the attention of researchers and policymakers. Despite the growing role of Islamic banking, its internal logic and competitive positions are often viewed fragmentarily. There is a lack of systematic analysis combining theoretical foundations, an assessment of strengths and weaknesses, and their embodiment in financial statements to confirm the qualitative difference of this model from the conventional one. Existing research focuses either on the religious-legal aspects or on the macroeconomic significance of Islamic finance. What remains insufficiently studied is a comprehensive structural and functional analysis demonstrating how doctrinal principles (partnership, prohibition of Riba) are materialized in specific business processes and balance sheet structure. The aim of the article is to conduct a structural and functional analysis of Islamic banking as an alternative paradigm of financial intermediation by identifying its key features, assessing their competitive positions using the SWOT method, and modeling the balance sheet structure to reveal fundamental differences from the traditional model. The article identifies three key features of Islamic banking: 1) a partnership-based financing model (Musharaka, Mudaraba) replacing debt relations; 2) the Shari'ah supervision system as a unique corporate governance institution; 3) a specific balance sheet structure with investment accounts in liabilities and assets linked to the real sector. The conducted SWOT analysis of each feature revealed their strengths (resistance to interest rate shocks, high trust) and weaknesses (operational complexity, limited liquidity instruments). The developed hypothetical balance sheet model and its comparison with a conventional bank proved that the Islamic model operates on the logic of "asset-partnership-profit" as opposed to the "debt-interest" logic. Islamic banking is not a modification but an alternative paradigm of financial intermediation. Its viability is ensured by a unique combination of partnership relations,

religious legitimacy, and a link with real assets, which opens prospects for integrating its principles into the global sustainable development agenda.

Keywords: Islamic banking, Islamic finance, Alternative financial system, Shari'ah supervision, Partnership-based financing, Balance sheet structure, Investment accounts, Islamic bank risks, financial intermediation paradigm.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна глобальна фінансова архітектура перебуває в стані глибокої трансформації, спричиненої наслідками фінансово-економічних криз, технологічною революцією та зростанням геоекономічної нестабільності. Кризові явища останніх десятиліть виявили системні вади конвенційної (традиційної) фінансової моделі, заснованої на борговому фінансуванні та спекулятивних операціях, що призводить до відриву фінансового сектору від реальної економіки, надмірної волатильності та загострення соціальної нерівності. У цьому контексті пошук альтернативних, більш стійких та етично орієнтованих моделей фінансового посередництва набуває особливої актуальності як для наукової спільноти, так і для практиків фінансового ринку.

Однією з таких альтернатив, що демонструє стабільне зростання та розширення впливу, є ісламський банкінг, який функціонує на засадах, докорінно відмінних від конвенційних: заборона лихварства (ріба), принцип розподілу ризиків, обов'язковий зв'язок фінансових операцій із реальними активами та додатковий рівень контролю через інститут шаріатського нагляду. Незважаючи на те, що обсяг активів ісламських фінансів перевищив 3 трлн дол. США, а географія їхнього поширення вийшла далеко за межі країн ісламського світу, в академічному середовищі бракує системного розуміння цього феномену.

Проблема полягає в тому, що ісламський банкінг часто розглядається або кризь призму суто релігійних (шаріатських) обмежень, або як екзотичний нішевий продукт, що не має суттєвого впливу на глобальні фінансові процеси. Такий фрагментарний підхід не дозволяє оцінити його як цілісну, внутрішньо логічну та життєздатну парадигму фінансового посередництва. Відсутність комплексних досліджень, які б поєднували теоретичний аналіз доктринальних основ, оцінку операційних механізмів, порівняльний аналіз фінансової звітності та стратегічний аналіз конкурентних позицій (зокрема із застосуванням SWOT-методології), ускладнює визначення реального потенціалу ісламського банкінгу та його ролі в трансформації світової фінансової системи.

Таким чином, **наукове завдання** полягає в необхідності подолання цієї фрагментарності шляхом проведення структурно-функціонального аналізу ісламського банкінгу як альтернативної парадигми, що дозволить виявити його системні переваги, внутрішні суперечності та потенційні точки зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади ісламських фінансів та їхня роль у глобальній економіці є предметом активних наукових дискусій. Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє виокремити кілька ключових проблемних напрямів, які знаходяться в центрі уваги як українських, так і зарубіжних учених.

По-перше, значна увага приділяється дослідженню доктринальних основ ісламських фінансів та їхньої еволюції. Зокрема, у роботах О. М. Мозгового, С. А. Субочева та О. М. Юркевич [1–3] ґрунтовно проаналізовано теоретико-методологічні засади ісламської моделі фінансово-економічних відносин, розк-

рито сутність доктрини ісламських фінансів та етапи її становлення. Фундаментальні принципи функціонування ісламської фінансової системи також висвітлено в роботах М. Аюба [4] та у численних спеціалізованих виданнях, присвячених ключовим засадам ісламських фінансових систем.

По-друге, важливим напрямом є вивчення інституційних механізмів забезпечення відповідності ісламського банкінгу релігійним нормам. Так, В. Нурхастуті та А. Шаїста [5] досліджують роль шаріатських рад в ісламських банках на прикладі країн Південно-Східної Азії, тоді як стандарти AAOIFI [6] та звіти IFSB [7; 8; 9] формують глобальну нормативну базу для уніфікації підходів до шаріатського нагляду та управління ризиками.

По-третє, у фокусі досліджень перебуває порівняльний аналіз ефективності та стабільності ісламських і конвенційних банків. Класичне дослідження Т. Бека, А. Деміргюч-Кунт та О. Мерруш [10] демонструє відмінності в бізнес-моделях, ефективності та стійкості цих двох типів фінансових установ. У цьому ж контексті М. К. Хассан та С. Алію [11] пропонують сучасний огляд літератури з ісламського банкінгу, систематизуючи наявні напрацювання.

По-четверте, дослідники звертаються до проблем управління ризиками та ліквідністю в ісламських банках. Технічні записки IFSB [7–9] присвячені питанням зміцнення управління ліквідністю та розвитку ісламських грошових ринків. С. Фарук, М. К. Хассан та Г. Клінч [12] аналізують стимули ісламських банків та практики формування резервів, що впливають на їхню фінансову стійкість.

Незважаючи на значний обсяг напрацювань, наявні дослідження або фокусуються виключно на доктринальних аспектах, або пропонують економетричний аналіз ефективності, або розглядають окремі інституційні механізми (наприклад, шаріатський нагляд). Дана стаття доповнює існуючі дослідження тим, що пропонує інтегрований підхід: через призму трьох ключових особливостей (партнерська модель, шаріатський нагляд, інвестиційні рахунки) проводиться SWOT-аналіз, результати якого безпосередньо візуалізуються у гіпотетичній структурі балансу та верифікуються через пряме порівняння з балансом конвенційного банку. Це дозволяє не просто описати відмінності, а довести, що ісламський банкінг функціонує як якісно інша парадигма фінансового посередництва (логіка «актив-партнерство-прибуток» замість логіки «борг-відсоток»), що має значення для розуміння напрямів диверсифікації глобальної фінансової архітектури в контексті поширення принципів ESG.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є системний підхід до аналізу ісламського банкінгу як альтернативної парадигми фінансового посередництва. Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів.

Методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу застосовано для визначення ключових особливостей ісламського банкінгу та їхньої систематизації. За допомогою SWOT-аналізу здійснено оцінку сильних і слабких сторін кожної з виокремлених особливостей, а також можливостей і загроз їхнього розвитку в сучасному глобальному середовищі. Метод моделювання використано для побудови гіпотетичної структури балансу ісламського банку, що дозволило матеріалізувати теоретичні принципи у фінансових показниках. Порівняльний аналіз застосовано для зіставлення статей балансу ісламського та конвенційного банків з метою виявлення фундаментальних відмінностей їхніх бізнес-моделей.

Інформаційною базою дослідження слугували наукові праці провідних вітчизняних і закордонних учених, стандарти міжнародних організацій (AAOIFI, IFSB), аналітичні звіти та матеріали періодичних видань з проблем ісламських фінансів.

Виклад основного матеріалу. Ісламський банкінг, будучи практичною іпостасю ісламської фінансової системи, ґрунтується на її філософських основах, що обумовлює ряд фундаментальних відмінностей від конвенційної моделі. *Перш за все*, це перехід від боргової логіки до логіки партнерства та торгівлі реальними активами. Замість надання грошових позик під відсоток, ісламські банки функціонують як фінансові партнери або посередники у реальних економічних операціях.

Це проявляється в двох основних типах відносин:

- відносини партнерства (на основі мушара́ка та мудара́ба), де банк та підприємець спільно фінансують проєкт і ділять прибуток (або збиток) за попередньо узгодженою пропорцією;

та відносини купівлі-продажу/оренди (на основі мура́баха, сала́м, істісна, іджара́), де банк спочатку придбаває актив (сировину, обладнання, нерухомість) у свою власність, а потім перепродає його клієнту з націнкою або здає йому в оренду (іджара).

Таким чином, банк бере на себе ризики власності та змінює ринкові умови, що усуває елемент риб́а (лихварського відсотка) та забезпечує зв'язок кредитування з реальним сектором.

Другою ключовою особливістю є інституційний механізм забезпечення відповідності шаріату — система шаріатського нагляду. Кожен ісламський банк зобов'язаний мати постійно діючий Шаріатський комітет (Раду), що складається з авторитетних мусульманських правознавців. Цей орган не є формальним, а має реальні повноваження: він затверджує всі фінансові продукти та операційні процедури банку, постійно наглядає за їх практичною реалізацією та проводить аудит на предмет дотримання шаріатських норм. Вплив комітету поширюється на всі рівні — від стратегії до окремих угод. Ця унікальна особливість корпоративного управління не тільки гарантує дотримання релігійних принципів, але й формує додатковий рівень довіри з боку клієнтів-мусульман та є ключовим фактором легітимності банку на спеціалізованих ринках [5].

Третя особливість полягає в специфічній структурі активів та пасивів балансу банку та механізмі управління ризиками. На стороні пасивів, залучення коштів відбувається переважно через рахунки інвестування за принципом мудараба, де вкладники фактично виступають інвесторами, які довіряють банку управління своїми коштами. Прибуток розподіляють за попередньо оголошеною пропорцією, але вкладники несуть ризик втрати коштів у разі збиткової діяльності банку (якщо це не викликано недбалістю або порушенням умов), що робить ці депозити схожими на інвестиційні паї, але не на гарантовані боргові зобов'язання. На стороні активів, переважають операції, засновані на реальних активах, що створює інший профіль ризиків (ризик активу, ризик реалізації товару) порівняно з кредитним ризиком у звичайних банках. Це вимагає від ісламських банків розвиненіших навичок оцінки ринків, майна та управління проєктами, а також формування спеціалізованих буферів капіталу, враховуючи рекомендації таких органів, як IFSB [6, 7].

Отже, ключовими особливостями ісламського банкінгу є:

- 1) орієнтація на партнерство та торгівлю, що замінює боргові відносини;

2) наявність потужного внутрішнього інституту шариатського нагляду як стрижня корпоративного управління;

3) унікальна структура балансу, де пасиви мають характер інвестиційних рахунків, а активи тісно пов'язані з матеріальними цінностями.

Ці особливості не лише визначають його операційну модель, а й формують іншу логіку ризику та прибутковості, роблячи ісламський банкінг не альтернативним способом надання тих самих послуг, а якісно іншою формою фінансового посередництва в глобальній системі.

Наведені вище ключові особливості ісламського банкінгу демонструють його фундаментальну відмінність та внутрішню логіку. Однак для оцінки життєздатності ісламського банкінгу, його конкурентоспроможності та перспектив у глобальній фінансовій системі недостатньо простого опису цих особливостей. Необхідно системно оцінити, як їхня внутрішня сутність формує конкурентні переваги та операційні слабкості, а також які зовнішні можливості та загрози виникають у сучасному середовищі.

З цією метою доцільно застосувати SWOT-аналіз, який дозволить структуровано виокремити сильні та слабкі сторони (внутрішні чинники) кожної з розглянутих особливостей, а також визначити можливості для їх розвитку та загрози для стабільності, що формуються під впливом зовнішнього середовища. Такий підхід дозволить перейти від теоретичного опису до стратегічної оцінки моделі ісламського банкінгу та зробити висновки про її роль у трансформації сучасної фінансової архітектури. Результати аналізу для кожної особливості ісламського банкінгу представлено у табл. 1–3.

**ТАБЛИЦЯ 1 — SWOT-АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ІСЛАМСЬКОГО БАНКІНГУ, ОСОБЛИВІСТЬ**

1. Партнерська модель (замість боргової).

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
• Справедливий розподіл ризику між банком і клієнтом, що на думку ісламських правознавців, зменшує «фінансову експлуатацію». • Зв'язок з реальним сектором знижує спекулятивні бульбашки та сприяє стабільності. • Концептуальна відповідність принципам ESG та сталого розвитку, що підвищує привабливість для етичних інвесторів	• Складність та дорожнеча структурування угод (потреба в оцінці активів, веденні додаткової документації). • Вищий операційний ризик через участь банку у власності на активи та управлінні проєктами. • Невизначеність грошових потоків для клієнта (прибуток залежить від результату проєкту, а не фіксованого графіка платежів)
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
• Залучення капіталу від консервативних інвесторів і мусульманської діаспори, які уникають конвенційних банків. • Вихід на нові ринки, де є попит на етичні та альтернативні фінансові продукти. • Розвиток фінтех-рішень для автоматизації складних контрактів (мушараба, мудароба)	• Конкуренція з боку «дешевших» конвенційних кредитних продуктів у періоди низьких відсоткових ставок. • Правова невизначеність щодо застосування таких контрактів у юрисдикціях із нерозвинутою законодавчою базою. • Суб'єктивність у оцінці «справедливості» розподілу прибутку, що може призводити до суперечок

Джерело: складено авторами на основі [1–3, 10].

**ТАБЛИЦЯ 2 — SWOT-АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ІСЛАМСЬКОГО БАНКІНГУ, ОСОБЛИВІСТЬ**

2. Система шариатського нагляду.

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
- Висока довіра клієнтів-мусульман завдяки гарантії відповідності релігійним нормам. - Додатковий незалежний контроль ризиків і етичності операцій, що підвищує якість управління. - Стандартизація на глобальному рівні через IFSB та AAOIFI, що сприяє інтеграції	- Високі трансакційні витрати на утримання комітету експертів. - Ризик суб'єктивних тлумачень різними комітетами, що ускладнює уніфікацію продуктів. - Обмеження інновацій та уповільнення процесів через необхідність багатоступінчастого схвалення
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
- Позиціонування як «бренду довіри та прозорості» навіть для нерелігійних клієнтів після серії фінансових скандалів у традиційному секторі. - Експорт моделі нагляду як best practice для етичного банкінгу. - Розвиток галузі шариатського консалтингу та аудиту як окремого професійного сектору	- Нестача кваліфікованих фахівців (шариатських правознавців з фінансовим бекграундом). - Конфлікти юрисдикцій між рішеннями національного регулятора та шариатського комітету. - Репутаційні ризики у разі скандалу чи помилки комітету, що підриває саму основу бренду

Джерело: складено авторами на основі [1–3, 10].

**ТАБЛИЦЯ 3 — SWOT-АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ІСЛАМСЬКОГО БАНКІНГУ, ОСОБЛИВІСТЬ**

3. Інвестиційні рахунки та активи, пов'язані з реальним сектором.

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
- Більш стійка структура пасивів у періоди криз, оскільки вкладники частково несуть ризик (немає гарантії номіналу). - Якісніше структуровані активи, оцінені за реальною вартістю, що зменшує ризик «токсичних» активів. - Менша залежність від процентних ставок, що забезпечує стабільність маржі	- Непередбачуваність витрат на фінансування (прибуток для вкладників залежить від результативності банку). - Висока чутливість до циклічних коливань в економіці та ринках нерухомості / товарів. - Складність управління ліквідністю через обмеження на торгівлю борговими інструментами
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
- Випуск і торгівля сукук як інструменту для рефінансування та управління ліквідністю на міжнародних ринках. - Створення міжбанківського ринку на основі шариат-компліантних інструментів. - Активізація інвестування в інфраструктурні та ESG-проекти, що природно відповідають логіці фінансування реальних активів	- Втеча вкладників у періоди економічних спадів через страх втратити кошти, що може спровокувати кризу ліквідності. - Регуляторний дискримінаційний ризик у немусульманських країнах, де такі рахунки можуть не мати депозитного страхування. - Конкуренція з боку традиційних інвестиційних фондів та FinTech-платформ, що пропонують простіші продукти

Джерело: складено авторами на основі [1–3, 10].

Проведений SWOT-аналіз демонструє, що ключові особливості ісламського банкінгу є джерелом як його унікальної конкурентної переваги і стабільності (сильні сторони, такі як справедливість, довіра, стійкість до процентних шоків), так і внутрішніх операційних слабкостей (висока вартість, складність, залежність від якості активів). Умовою його подальшого успіху в глобальній трансформації є ефективне використання можливостей (ринки ESG, фінтех, стандартизація) для подолання існуючих загроз (правова невизначеність, конкуренція, дефіцит кадрів). Отже, ісламський банкінг не є пасивним нішевим сегментом, а активно розвивається, адаптуючи свою доктринальну основу до вимог сучасного фінансового ландшафту.

Таким чином, SWOT-аналіз виокремив внутрішні та зовнішні фактори, що визначають конкурентоздатність ісламського банку. Однак ці фактори мають конкретне фінансове втілення. Аби зрозуміти, як принципи партнерства, торгівля активами та інвестиційні рахунки формують фінансовий профіль банку, необхідно звернутися до структури його балансу. Наочно це демонструє гіпотетична модель балансу ісламського банку, представлена в табл. 4, де активи представлені частками у власності, а пасиви — зобов'язаннями за участю в біржових.

ТАБЛИЦЯ 4 — ГІПОТЕТИЧНА СПРОЩЕНА
СТРУКТУРА БАЛАНСУ ІСЛАМСЬКОГО БАНКУ

АКТИВИ	Сума, ум. од.	Пояснення (згідно з принципами та контрактами)
Грошові кошти та їх еквіваленти	15 000	Кошти на коррахунках, валютні депозити в інших ісламських банках (вадіа або мудараба на міжбанку)
Фінансування за принципом торгівлі (мурабаха, салам, істісна)	40 000	Основний обсяг активів. Фінансування клієнтів через купівлю-перепродаж активів з націнкою або авансування під поставку товарів / проектів
Партнерське фінансування (мушарака, мудараба)	25 000	Інвестиції в проекти на умовах спільного підприємництва (прибуток / збиток діляться). Це — «еквіти-подібні» активи
Інвестиції в реальні активи (іджара, прямі інвестиції)	12 000	Орендована клієнтам нерухомість, обладнання (іджара), або прямі інвестиції в дочірні компанії / проекти
Інвестиції в сукук	8000	Портфель ісламських облігацій (сукук), що представляють частку у власності на активи
Основні засоби (власне майно банку)	5000	Будівлі, обладнання, необхідні для операційної діяльності
Інші активи	3000	Дебіторська заборгованість, аванси, податкові активи тощо
Разом активи	108 000	
ПАСИВИ ТА КАПІТАЛ	Сума, ум. од.	Пояснення (згідно з принципами та контрактами)
Кошти клієнтів на рахунках аль-вадіа	30 000	Кошти на поточних рахунках (вадіа аманà — зберігання на вимогу). Банк гарантує повернення номіналу, але не виплачує відсотків

АКТИВИ	Сума, ум. од.	Пояснення (згідно з принципами та контрактами)
Кошти клієнтів на інвестиційних рахунках (мудараба)	45 000	<i>Ключовий пасив.</i> Кошти вкладників, прийняті на умовах траст-управління (мудараба). Прибуток розподіляється за домовленістю, збитки несуть вкладники (якщо не з вини банку). Не є боргом, а рахунками участі
Кошти інших банків (міжбанк)	8000	Кошти, залучені від інших фінансових установ на шариат-компліантних засадах
Інші зобов'язання	7000	Кредиторська заборгованість, нараховані витрати, резерви
Разом зобов'язання	90 000	
Акціонерний капітал	15 000	Статутний капітал, додатковий капітал, нерозподілений прибуток
Статті регулятивного капіталу (резерви)	3 000	Резерви, сформовані згідно з вимогами IFSB та національного регулятора
Разом капітал	18 000	
Разом пасиви і капітал	108 000	

Джерело: складено авторами на основі [6–9].

Ключовими висновками щодо структури балансу ісламського банку є наступні:

- Переважання активів, пов'язаних із реальними операціями: понад 70 % активів (фінансування торгівлі, партнерство, іджара, сукук) безпосередньо пов'язані з купівлею-продажем, орендою чи інвестуванням у конкретні активи або проекти, що відображає принцип зв'язку з реальним сектором.

- Інвестиційні рахунки (мудараба) як основа фінансування: цей пасив (45 000 ум. од., згідно з гіпотетичним прикладом) є не борговим зобов'язанням, а зобов'язанням за участю в прибутках / збитках. Це принципово відрізняється від фіксованих депозитів у традиційних банках і змінює профіль ризику як для вкладників, так і для самого банку.

- Структура капіталу: високе співвідношення капіталу до активів ($\approx 16,7\%$) може відображати вимоги до більших буферів для покриття ризиків, властивих партнерським та торговим операціям.

Відсутність процентних активів / зобов'язань: у балансі немає статей «Кредити, видані» або «Депозити, залучені під відсоток». Замість них використовуються конкретні шариатські контракти (мурабаха, іджара, мудараба тощо), що підтверджує функціонування за принципом участі в прибутках та торгівлі.

Наведена вище гіпотетична структура балансу наочно демонструє, як доктринальні принципи ісламських фінансів (заборона ріба, принцип спільного ризику) матеріалізуються у конкретній фінансовій звітності, формуючи специфічну архітектуру фінансового посередництва.

Наступним логічним кроком є порівняння цієї структури з класичною моделлю для виявлення сутнісних відмінностей. Без такого співставлення осо-

бливості ісламської моделі можуть сприйматися лише як технічні нюанси. Тому в табл. 5 проведено пряме протиставлення ключових статей балансу ісламського та конвенційного банку, що остаточно доводить факт функціонування двох різних фінансових парадигм: боргової та партнерсько-торговельної. Це порівняння є фінальним аргументом в аналізі ключових особливостей ісламського банкінгу.

Баланс ісламського банку — це не просто баланс традиційного банку з іншими назвами. Це відображення принципово іншої бізнес-моделі. Замість «борг-відсоток» логіки, він працює за логікою «актив-партнерство-прибуток». Це проявляється у:

- Активах: переважання статей, що представляють частку у власності на реальні активи або вимоги від торгових операцій, а не вимоги за грошовими позирами.
- Пасивах: ключову роль відіграють інвестиційні рахунки, які є зобов'язаннями за участю в прибутках, а не гарантованим боргом.
- Профілі ризику: ризики зміщуються з кредитного ризику на операційний ризик, ризик активу, ризик ринкової вартості та ризик прибутковості проєкту.

**ТАБЛИЦЯ 5 — ПОРІВНЯННЯ ОСНОВНИХ
СТАТЕЙ БАЛАНСУ ІСЛАМСЬКОГО ТА КОНВЕНЦІЙНОГО БАНКУ**

Стаття	Ісламський банк	Конвенційний (традиційний) банк	Суть відмінностей та пояснення
АКТИВИ			
Основна кредитна книга	1. Фінансування за принципом торгівлі (мурабаха, салам, істісна). 2. Партнерське фінансування (мушарака, мудараба)	Кредити та аванси клієнтам (корпоративні, роздрібні)	Ісламський банк не надає «грошові позики». Замість цього: • він купує активи (товари, обладнання) і перепродає їх клієнту (мурабаха); • він стає партнером у бізнесі, інвестуючи капітал і ділячи прибуток / збиток (мушарака). Актив не є борговою вимогою, а часткою у проєкті
Інвестиції в цінні папери	Інвестиції в сукук (ісламські облигації)	Інвестиції в облигації, депозити, паї фондів	Сукук — це не боргове зобов'язання, а сертифікат частки у власності на конкретний актив або проєкт. Доходність ґрунтується на прибутку від цього активу, а не на фіксованому відсотку
Оренда (лізинг)	Інвестиції в реальні активи (<i>іджара</i>)	Кредити на фінансовий лізинг	В іджара банк залишається власником активу протягом усього терміну угоди, отримуючи орендну плату. В традиційному лізингу — це, по суті, кредит під заставу активу

Стаття	Ісламський банк	Конвенційний (традиційний) банк	Суть відмінностей та пояснення
ПАСИВИ			
Основне джерело фінансування	Кошти клієнтів на інвестиційних рахунках (<i>мударба</i>)	Депозити клієнтів (до запитання, строкові)	• Ісламський банк: кошти приймаються на умовах трасту управління (<i>мударба</i>). Вкладник і банк ділять прибуток за домовленістю. Вкладник нестиме збитки, якщо банк працював сумлінно, але зазнав збитків. Це зобов'язання за участю в прибутках, а не борг. • Конвенційний банк: депозит — це боргове зобов'язання банку. Банк гарантує повернення номіналу + фіксований або плаваючий відсоток
Поточні рахунки	Кошти клієнтів на рахунках <i>аль-вадіа</i> (зберігання)	Кошти на поточних (чекових) рахунках	Ісламський банк розглядає кошти на поточних рахунках як довірче зберігання (<i>вадіа</i>). Банк не виплачує відсотків, але гарантує повернення номіналу. Банк не має права спекулювати цими коштами без дозволу клієнта
Міжбанківські операції	Кошти інших банків (на шариат-комплаєнтних засадах)	Міжбанківські кредити / депозити	Ісламські банки не можуть брати/надавати кошти під відсоток. Вони використовують інструменти на основі <i>мударба</i> (партнерство) або <i>вакала</i> (агентська угода) для операцій з ліквідністю
КАПІТАЛ	Акціонерний капітал, Статті регулятивного капіталу	Акціонерний капітал, Статті регулятивного капіталу	Відмінність у вимогах: через специфічні ризики (операційні, ризик активів у партнерстві) регулятори (IFSB) часто вимагають від ісламських банків більшого обсягу та якісного складу капіталу для покриття цих ризиків порівняно з Базелем III для традиційних банків

Джерело: складено авторами на основі [6–9].

Отже, баланс є основним фінансовим доказом того, що ісламський банкінг функціонує як інститут фінансового партнерства та торгівлі, а не як інститут боргового кредитування.

Це дозволяє стверджувати, що ісламський банк представляє собою не модифікацію, а альтернативну парадигму фінансового посередництва, де заборона рибá та принцип «справедливого» розподілу ризиків формують якісно нові механізми. Його фундаментальна відмінність полягає у відмові від боргових відносин на користь відносин партнерства (*мушарàка*, *мударàба*) та торгівлі реаль-

ними активами (мурабаха, іджара). Ця трансформація логіки з кредитора в партнера або торгового агента знаходить своє прямолінійне відображення в балансі банку, де активи представлені частками у власності та торговими вимогами, а пасиви базуються на рахунках участі в прибутках, а не на гарантованих боргових зобов'язаннях. Інституційним гарантом цієї моделі виступає унікальна система шаріатського нагляду, яка інтегрує етико-релігійні норми прямо в систему корпоративного управління, забезпечуючи довіру та легітимність.

Проведений SWOT-аналіз основних особливостей засвідчив, що дана модель має певні конкурентні переваги у сфері стійкості та етичності, зокрема стійкість до процентних шоків, зв'язок з реальним сектором та високу довіру певних груп клієнтів. Однак ці переваги досягаються ціною підвищеної операційної складності, вищих витрат та специфічних ризиків (наприклад, ризику активів або ризику розподілу прибутку). Таким чином, ісламський банкінг існує не в ізоляції, а в постійній взаємодії з глобальною фінансовою системою, використовуючи стандартизацію (IFSB, AAOIFI) та інновації (фінтех, сукук) для подолання своїх структурних слабкостей та розширення впливу.

Отже, ісламський банкінг є яскравим практичним втіленням доктрини ісламських фінансів, що демонструє життєздатність альтернативної — партнерської та забезпеченої активами (англ. asset-backed) моделі в сучасному світі. Такий досвід може бути корисним для розуміння напрямів диверсифікації та трансформації глобальної фінансової архітектури в цілому, зокрема в контексті пошуку більш стабільних та соціально відповідальних форм фінансового посередництва

Дискусія. Отримані результати структурно-функціонального аналізу ісламського банкінгу поглиблюють наявні теоретичні положення. Висновок про те, що партнерська модель фінансування (мушарака, мударба) є фундаментальною основою альтернативної парадигми, корелює з роботами М. Аюба [4] та М. К. Хассана і С. Алію [11]. Проведений SWOT-аналіз не лише підтвердив конкурентні переваги (стійкість до процентних шоків, зв'язок із реальним сектором), але й виявив внутрішні суперечності моделі — високу операційну складність та обмеженість інструментів ліквідності, що детально розглядаються в звітах IFSB [7–9]. Це доповнює висновки Т. Бека та співавторів [10] якісною оцінкою стратегічних позицій на додачу до кількісних показників ефективності.

Ключове питання дискусії — універсальність ісламської моделі та можливості її інтеграції в глобальний фінансовий простір. Результати дослідження підтверджують думку О. М. Мозгового та співавторів [1–3] про ісламський банкінг як цілісну доктринальну систему. Водночас виявлені можливості (фінтех, стандартизація через AAOIFI [6], випуск сукук) свідчать про здатність цієї системи до адаптації та інтеграції, особливо в контексті зростання попиту на ESG-інструменти. Це дозволяє розглядати ісламський банкінг як потенційне джерело інституційних інновацій для глобальної фінансової архітектури, що потребує подальшого міждисциплінарного вивчення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ключові особливості ісламського банкінгу ґрунтуються на фундаментальній трансформації фінансової логіки: замість боргових відносин із фіксованим відсотком він функціонує на засадах партнерства, торгівлі реальними активами та розподілу ризиків. Це проявляється у трьох основних особливостях:

1) переході до моделі фінансування через партнерство (мушарака) та торгівлю з відстрочкою (мурабаха);

2) наявності потужного внутрішнього інституту — шаріатського комітету, який інтегрує етико-релігійний нагляд у систему корпоративного управління;

3) унікальній структурі балансу, де пасиви переважно представлені інвестиційними рахунками (мудараба), а активи — вимогами, пов'язаними з власністю на реальні активи або участю в проєктах.

Проведений SWOT-аналіз цих особливостей демонструє, що вони є джерелом як конкурентних переваг (стійкість до процентних шоків, висока довіра, етична привабливість), так і структурних слабкостей (вища операційна складність, обмежені інструменти ліквідності, залежність від якості активів). Гіпотетична структура балансу наочно підтверджує, що ісламський банк функціонує як інститут фінансового партнерства та торгівлі, а не боргового кредитування, що остаточно доводить факт існування альтернативної фінансової парадигми.

Література

1. Мозговий О. М., Субочев О. О., Юркевич О. М. Сутність та розвиток доктрини ісламських фінансів. *Економіка України*. 2018. № 1(674). С. 71-88. doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.01.071>

2. Мозговий О. М., Субочев О. В., Юркевич О. М. Модель здійснення банківської діяльності в доктрині ісламських фінансів. *Міжнародна економічна політика*. 2022. № 2(37). С. 89-116. doi: <https://doi.org/10.33111/iep.2022.37.05>

3. Юркевич О. М., Субочев О. В., Лихолет С. І. Структуровані фінанси як окремий елемент глобальної фінансової системи. *Економіка та держава*. 2020. № 9. С. 47-53. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4185&i=13>

4. Ayub M. *Understanding Islamic Finance*. Chichester: John Wiley & Sons, 2007. 542 p.

5. Nurhastuty W., Shaista A. The Role of Shariah Board in Islamic Banks: A Case Study of Malaysia, Indonesia and Brunei Darussalam. *2nd ISRA Colloquium of Bank Negara Malaysia*. 2012.

6. Shari'ah Standards. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI). 2023. URL: <https://aaoifi.com/shariaa-standards/?lang=en> (дата звернення: 23.02.2026).

7. *Islamic Financial Services Industry Stability Report 2025: Need for Coordinated Action to Deepen Markets and Sustain Growth Momentum*. Islamic Financial Services Board (IFSB). 2025. URL: <https://www.ifsb.org/press-releases/islamic-financial-services-industry-stability-report-2025-need-for-coordinated-action-to-deepen-markets-and-sustain-growth-momentum/> (дата звернення: 23.02.2026).

8. *Technical Note on Issues in Strengthening Liquidity Management of Institutions Offering Islamic Financial Services: The Development of Islamic Money Markets*. Islamic Financial Services Board (IFSB). March 2018. URL: https://www.ifsb.org/wp-content/uploads/2023/10/Liquidity-Management-in-Institutions-Offering-Islamic-Financial-Services_En.pdf (дата звернення: 23.02.2026).

9. *Guidance Note on the Practice of Smoothing the Profits Payout to Investment Account Holders*. Islamic Financial Services Board (IFSB). January 2019. URL: https://www.ifsb.org/wp-content/uploads/2023/10/eng_GN-3_Guidance_Note_on_the_Practice_of_Smoothing.pdf (дата звернення: 23.02.2026).

10. Beck T., Demirgüç-Kunt A., Merrouche O. Islamic vs. conventional banking: business model, efficiency and stability. *Journal of Banking & Finance*. 2013. Vol. 37, No. 2. P. 433-447. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2012.09.016>
11. Hassan M. K., Aliyu S. A contemporary survey of Islamic banking literature. *Journal of Financial Stability*. 2018. Vol. 34. P. 12-43. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2017.11.006>
12. Farook S., Hassan M. K., Clinch G. Islamic bank incentives and discretionary loan loss provisions. *Pacific-Basin Finance Journal*. 2014. Vol. 28. P. 152-174. doi: <https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2013.12.006>

References

1. Mozghovyi, O. M., Subochev, O. O., & Yurkevych, O. M. (2018). The essence and development of the doctrine of Islamic finance. *Economy of Ukraine*, 1(674), 71–88. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.01.071>
2. Mozghovyi, O. M., Subochev, O. V., & Yurkevych, O. M. (2022). The model of banking in the doctrine of Islamic finance. *International Economic Policy*, 2(37), 89–116. <https://doi.org/10.33111/iep.2022.37.05>
3. Yurkevych, O. M., Subochev, O. V., & Lykholet, S. I. (2020). Structured finance as a separate element of the global financial system. *Economy and State*, 9, 47–53. <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4185&i=13>
4. Ayub, M. (2007). *Understanding Islamic finance*. John Wiley & Sons.
5. Nurhastuty, W., & Shaista, A. (2012). The role of Shariah board in Islamic banks: A case study of Malaysia, Indonesia and Brunei Darussalam. *Proceedings of the 2nd ISRA Colloquium*, Bank Negara Malaysia.
6. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions. (2023). *Shari'ah standards*. <https://aaoifi.com/shariaa-standards/?lang=en>
7. Islamic Financial Services Board. (2025). *Islamic financial services industry stability report 2025: Need for coordinated action to deepen markets and sustain growth momentum*. <https://www.ifsb.org/press-releases/islamic-financial-services-industry-stability-report-2025-need-for-coordinated-action-to-deepen-markets-and-sustain-growth-momentum/>
8. Islamic Financial Services Board. (2018, March). *Technical note on issues in strengthening liquidity management of institutions offering Islamic financial services: The development of Islamic money markets*. https://www.ifsb.org/wp-content/uploads/2023/10/Liquidity-Management-in-Institutions-Offering-Islamic-Financial-Services_En.pdf
9. Islamic Financial Services Board. (2019, January). *Guidance notes on the practice of smoothing the profits payout to investment account holders*. https://www.ifsb.org/wp-content/uploads/2023/10/eng_GN-3_Guidance_Note_on_the_Practice_of_Smoothing.pdf
10. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Merrouche, O. (2013). Islamic vs. conventional banking: Business model, efficiency and stability. *Journal of Banking & Finance*, 37(2), 433–447. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2012.09.016>
11. Hassan, M. K., & Aliyu, S. (2018). A contemporary survey of Islamic banking literature. *Journal of Financial Stability*, 34, 12–43. <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2017.11.006>
12. Farook, S., Hassan, M. K., & Clinch, G. (2014). Islamic bank incentives and discretionary loan loss provisions. *Pacific-Basin Finance Journal*, 28, 152–174. <https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2013.12.006>

Стаття надійшла 11.01.2026; прийнята до друку 25.03.2026.